

СОЦІАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ВИРІВНЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Проблема вирівнювання економічного розвитку регіонів займає важливе місце у системі державного управління. По суті це є одним з основних завдань державного регулювання. На його реалізацію спрямований механізм регулювання регіонального розвитку. Політика вирівнювання є різною за масштабами, формами і залежить від конкретних умов, завдань та етапів розвитку тієї чи іншої країни. Наприклад, у США, Німеччині, Китаї, Японії вона проводиться як широкомасштабна політика [1, с. 41]. В Україні на даному етапі вона проходить, як правило, селективно і стосується тільки окремих регіонів, тому не дає бажаних результатів. Це вимагає вироблення нової власної концепції для досягнення потрібної мети.

У опублікованій літературі думки економістів про необхідність і методи вирівнювання досить різняться аж до самих полярних. Так, М.І. Долішній, С.І. Дорогунцов, І.І. Лукінов надають державному регулюванню стосовно вирівнювання особливого значення, тоді як Н.Н. Колосовський, Ф. Перру схильні до думки про повну відмову держави від територіального вирівнювання, тобто виступають за самовирівнювання територіального розвитку через ринкові механізми.

На наш погляд, ринкові механізми не завжди здатні запобігати та долати значні територіальні відмінності в економічному рівні розвитку, що позначається на ефективності регіональної економіки і життєвому рівні населення. У цій ситуації перед державою постає завдання підтримувати територіальну однорідність економічного і соціального розвитку.

В Україні за роки реформ соціально-економічна диференціація регіонів істотно посилилась. Суттєвої різниці досягла вартість робочої сили по регіонах. У 2003 р. середньомісячна номінальна заробітна плата працівників України становила 462 грн., у тому числі у Донецькій обл. – 550 грн., Запорізькій – 541 грн., Дніпропетровській – 526 грн., тоді як у Тернопільській – 304 грн., Волинській – 319 грн., Хмельницькій – 323 грн., Вінницькій –

334 грн., Житомирській – 334 грн. Співвідношення між максимальними та мінімальними рівнями середньомісячної заробітної плати працівників у регіонах у 2003 р. становило 1,5–1,8 рази. Для порівняння: у 1990 р. середньомісячна заробітна плата робітників і службовців в Україні становила 244 крб., у тому числі Донецькій – 269 крб., Луганській – 263 крб., Дніпропетровській – 256 крб., тоді як у Тернопільській – 212 крб., Волинській – 213 крб., Рівненській – 213 крб., Хмельницькій – 213 крб. Тобто, різниця у розмірі заробітної плати між областями становила 1,2 рази [2, с. 427]. За останні 13 років регіональні співвідношення між максимальними і мінімальними значеннями середнього рівня місячної заробітної плати збільшилися з 1,2 до 1,8. Тому регіональна політика має бути спрямована на згладжування нерівностей розвитку територій України і полягати у диференційованому підході держави до регіонів з різними соціально-економічними проблемами [3, с. 73]. Соціальне значення процесу вирівнювання полягає у тому, що життєвий рівень населення не повинен істотно відрізнятися у країні і залежати від того, в якому регіоні проживають люди.

Слід зазначити, що завдання регіонального вирівнювання постають не тільки перед Україною. У Західній Європі регіональна політика спрямована на наближення відсталих регіонів до рівня середніх. Перевага надається територіям з найгіршими економічними та соціальними показниками. Інструментарієм вирівнювання у багатьох випадках виступає перерозподіл коштів від економічно потужних до соціально відсталих регіонів. Даний механізм реалізується через такі фонди: Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський соціальний фонд, Інвестиційний фонд.

Можна виділити дві складові у діяльності загальнодержавних і місцевих органів влади, що стосуються механізмів регіонального вирівнювання. Перша – адміністративно-правове регулювання процесів взаємодії центру і регіонів, а також адміністрацій виконавчої влади і місцевих органів влади. В Україні механізм державного стимулювання розвитку регіонів, зокрема депресивних територій, викладено у законопроекті "Про стимулювання розвитку регіонів", прийнятому у червні 2003 р. Верховною Радою України. Для подолання стану депресивності територій необхідно запровадити відповідні програми, що розроблятимуться центральними й місцевими органами виконавчої влади [4, с. 3].

Другою складовою механізму регіонального вирівнювання є перерозподіл фінансових ресурсів і проведення фінансової підтримки, зокрема, малих підприємств з використанням бюджетних та позабюджетних інструментів. Використовуючи фінансові ресурси, держава надає допомогу непрацездатним, безробітним та іншим категоріям населення, які потребують соціального захисту. Важливу роль у вирівнюванні економічного рівня розвитку регіонів відіграє державна податкова і кредитна політика, субсидії, дотації.

З урахуванням сучасного стану України ефективно регулювання економічними і соціальними процесами повинно спрямовуватися не тільки на розподіл між регіонами невеликого загального бюджету, а й на його створення та примноження. Після виборів Президента України у 2004 р., політична ситуація створила можливість для переходу до активної політики регіонального розвитку та стимуляції інвестиційного процесу, узгодження спільних зусиль центру і регіонів. Характер цих взаємодій повинен сприяти виникненню передумов для економічного зростання як держави, так і її регіонів.

Важливою ланкою здійснення політики регіонального вирівнювання є прозорий механізм діяльності органів законодавчої та виконавчої влади, місцевого самоврядування стосовно перерозподілу владних, фінансових та низки інших (виконавчих) повноважень, від реалізації яких залежить процес розвитку кожного регіону у будь-якій країні.

У процесі державотворення загалом, та регіональної політики, зокрема, важливу роль можуть відігравати механізми укладення договорів між центром та регіонами. У ході досягнення політичного консенсусу центр і регіони вирішують переважну більшість завдань, які мають різностороннє спрямування. Центр забезпечує дотримання конституційного права на всій території країни та реалізацію єдиного уніфікованого підходу до форми і змісту документів, що підписуються, і стосуються, насамперед, питання розмежування повноважень. Регіони, у свою чергу, намагаються лобювати власні пропозиції, що сприяють реалізації місцевих інтересів (економічна доцільність, місцеві особливості). У цього механізму є свої переваги і недоліки.

Основне завдання щодо виконання регулюючих функцій стосовно згладжування регіональних відмінностей на рівні держави було покладено на систему відповідних перерахунів

(трансфертів) з державного бюджету в регіони. Основна функція цього методу полягає у вирівнюванні соціальних стандартів, але даний підхід не стимулює регіони до розвитку. За останні роки порядок визначення трансфертів, що передаються на регіональний та місцевий рівні, неодноразово змінювався. Починаючи з 1992 р. щорічно вносились законодавчі зміни, які стосувалися джерел формування місцевих бюджетів. Переважно це податки і збори, що передаються у місцеві бюджети. Діючі механізми регіональної допомоги можуть створювати утриманські настрої у дотаційних регіонах; позбавляти регіони-донори серйозних стимулів до розвитку; не тільки сповільнювати, а й підсилювати регіональну диференціацію.

На нашу думку, з метою недопущення тенденцій до звикання у територій-реципієнтів держава повинна розробити відповідну програму, враховуючи побажання регіонів стосовно соціально-економічної діяльності на місцях, яка буде стимулювати відсталі регіони включитися у роботу, а не очікувати нових надходжень.

Таким чином, сучасна регіональна політика України повинна базуватися на ґрунтовних теоретичних і методологічних засадах, які враховують суть проблеми створення високорозвинених територіальних господарських комплексів і можливості участі кожного регіону у створенні національного продукту. Результатом здійснення такої політики повинно бути вирівнювання життєвих умов населення різних регіонів та їх соціально-економічних потенціалів.

Література

1. Павлов К. Управление экономикой на основе учета воспроизводственных диспропорций // Проблемы теории и практики управления. – 2003. – № 3. – С.40–41.
2. Статистичний щорічник України за 2003. – К.: Консультант, 2004. – 631 с.
3. Зайцева Л., Польська І. Тенденції соціального розвитку регіонів України // Економіка України. – 2003. – № 5. – С.67–73.
4. Варналій З. Державна регіональна політика потребує узгоджених дій // Президентський вісник. – 2004. – № 14. – С.3.